

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ ПОБУДОВИ СИСТЕМИ МИТНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

© 2017 КУЗЬМІН О. Є., БУДЗ О. Ф.

УДК 339.5

Кузьмін О. Є., Будз О. Ф. Теоретико-прикладні засади побудови системи митного обслуговування підприємств в умовах європейської інтеграції

Статтю присвячено обґрунтуванню теоретичних і прикладних засад побудови системи митного обслуговування підприємств. Запропонована концепція формування системи митного обслуговування підприємств розглядає його як полісуб'єктний процес, що може реалізовуватися не лише представниками митних органів, але й фізичними та юридичними особами, некомерційними організаціями, суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності. Доведено, що в умовах європейської інтеграції задля активізації зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств та формування позитивного іміджу України як стабільного ділового партнера в міжнародному діловому колі актуалізується проблема побудови ефективної системи митного обслуговування. Встановлено, що ця система повинна включати такі структурні взаємопов'язані та взаємодіючі елементи, як: ресурсне забезпечення, суб'єкти митного обслуговування, цілі та завдання, принципи та технологія митного обслуговування, митні режими та митні правила, інструменти митного обслуговування, об'єкти та результати митного обслуговування.

Ключові слова: митне обслуговування, система, суб'єкти, митні режими, принципи.

Рис.: 1. **Бібл.:** 9.

Кузьмін Олег Євгенович – доктор економічних наук, професор, директор Навчально-наукового інституту економіки і менеджменту Національного університету «Львівська політехніка» (вул. Степана Бандери, 12, Львів, 79013, Україна)

E-mail: oleh.y.kuzmin@lpnu.ua

Будз Олег Федорович – аспірант кафедри менеджменту і міжнародного підприємництва, Національний університет «Львівська політехніка» (вул. Степана Бандери, 12, Львів, 79013, Україна)

E-mail: oleh.f.budz@gmail.com

УДК 339.5

UDC 339.5

Кузьмин О. Е., Будз О. Ф. Теоретико-прикладные основы построения системы таможенного обслуживания предприятий в условиях европейской интеграции

Статья посвящена обоснованию теоретических и прикладных основ построения системы таможенного обслуживания предприятий. Предложенная концепция формирования системы таможенного обслуживания предприятий рассматривает его как полисубъектный процесс, который может реализовываться не только представителями таможенных органов, но и физическими и юридическими лицами, некоммерческими организациями, субъектами внешнеэкономической деятельности. Доказано, что в условиях европейской интеграции для активизации внешнеэкономической деятельности отечественных предприятий и формирования положительного имиджа Украины как стабильного делового партнера в международном деловом кругу актуализируется проблема построения эффективной системы таможенного обслуживания. Установлено, что эта система типично должна включать такие структурные взаимосвязанные и взаимодействующие элементы, как: ресурсное обеспечение, субъекты таможенного обслуживания, цели и задачи, принципы и технология таможенного обслуживания, таможенные режимы и таможенные правила, инструменты таможенного обслуживания, объекты и результаты таможенного обслуживания.

Ключевые слова: таможенное обслуживание, система, субъекты, таможенные режимы, принципы.

Рис.: 1. **Библ.:** 9.

Кузьмин Олег Евгеньевич – доктор экономических наук, профессор, директор Учебно-научного института экономики и менеджмента Национального университета «Львовская политехника» (ул. Степана Бандеры, 12, Львов, 79013, Украина)

E-mail: oleh.y.kuzmin@lpnu.ua

Будз Олег Федорович – аспирант кафедры менеджмента и международного предпринимательства, Национальный университет «Львовская политехника» (ул. Степана Бандеры, 12, Львов, 79013, Украина)

E-mail: oleh.f.budz@gmail.com

Kuzmin O. Ye., Budz O. F. The Theoretical and Practical Foundations for Building a System of Customs Services for Enterprises in the Context of European Integration

The article is concerned with substantiating the theoretical and practical foundations for building a system of customs services for enterprises. The proposed concept for building a system of customs services for enterprises considers it to be a poly-entitative process that can be implemented not only by customs officials but also by individuals, legal entities, non-profit organizations, foreign economic actors. It has been proved that, in the context of European Integration, in order to activate the foreign economic activities of national enterprises and to create a positive image of Ukraine as stable business partner in the international business community, building an efficient customs services system becomes topical. It is found that this system should typically include structural interrelated and interacting elements, such as: resource support, customs entities, goals and objectives, principles and technology of customs services, customs regimes and customs regulations, customs tools, objects and results of customs service.

Keywords: customs services, system, entities, customs regimes, principles.

Fig.: 1. **Bibl.:** 9.

Kuzmin Oleh Ye. – D. Sc. (Economics), Professor, Director of the Scientific-Educational Institute of Economics and Management of the Lviv Polytechnic National University (12 Stepana Bandery Str., Lviv, 79013, Ukraine)

E-mail: oleh.y.kuzmin@lpnu.ua

Budz Oleh F. – Postgraduate Student, Department of Management and International Business, Lviv Polytechnic National University (12 Stepana Bandery Str., Lviv, 79013, Ukraine)

E-mail: oleh.f.budz@gmail.com

Митне обслуговування є важливим та невід'ємним етапом зовнішньоекономічної діяльності підприємств, котрий реалізовується суб'єктами різних рівнів. Мова йде, насамперед, про взаємодію представників митних органів та суб'єктів господа-

рювання в контексті забезпечення правомірного переміщення товарів через митний кордон країни. Окрім перелічених суб'єктів, митне обслуговування можуть реалізовувати також митні посередники, некомерційні організації тощо. На шляху європейської інтеграції

Україні митне обслуговування відіграє визначальну роль, адже від якості його здійснення на різних рівнях залежить не лише ефективність зовнішньоекономічної діяльності, але й імідж держави в очах світової спільноти як надійного торговельного партнера.

Чимало положень Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [1] стосуються сфери митного обслуговування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності в контексті запровадження європейських митних стандартів роботи, гармонізації нормативно-правової бази в цій сфері із європейським і міжнародним законодавством, уніфікації та спрощення митних процедур, скасування значної частини митних платежів, використання прогресивних митних інструментів, скорочення фінансових і часових витрат на митне обслуговування тощо. На жаль, у практиці митного обслуговування вітчизняних підприємств простежуються істотні проблеми при дотриманні відповідних положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Так, відповідно до даних міжнародного рейтингу *Doing Business 2017* [2], Україна зайняла 115 місце за параметром міжнародної торгівлі серед 185 держав, що зумовлено, перш за все, значними витратами часу та коштів на проходження митних процедур. Порівнюючи позиції України у 2017 р. із попереднім роком, слід зазначити негативну тенденцію, а саме: у 2017 р. Україна опустилася зі 110 місця (2016 р.) на 115 місце.

За даними Індексу ефективності логістики (*Logistics Performance Index*) [3], котрий також, як і попередній рейтинг, формується Світовим Банком, у 2016 р. Україна посіла 80 місце серед 160 досліджуваних країн світу. При цьому, за параметром митного обслуговування Україна продемонструвала найгірший показник (116 місце) серед інших структурних параметрів індексу. Варто зазначити, що у 2007 р. за цим параметром Україна посідала 97 місце серед 150 досліджуваних країн, у 2010 р. – 135 місце серед 155 країн, у 2012 р. – 88 місце серед 155 країн, у 2014 р. – 69 місце серед 160 країн. Таким чином, у 2016 р. порівняно із 2014 р. Україна значно погіршила свої позиції у сфері митного обслуговування, незважаючи на євроінтеграційний процес.

Відповідно до даних Індексу сприяння торгівлі (*Global Enabling Trade Index*) [4], котрий складається Світовим Економічним Форумом, у 2016 р. Україна посіла 95 місце серед 136 країн світу, у тому числі й за структурним параметром індексу «Ефективність та прозорість адміністрування на кордоні».

З огляду на все вищевикладене з'являється необхідність у розробленні ефективної моделі митного обслуговування, котра уніфіковано визначатиме невід'ємні елементи цього процесу та інтерпретуватиме їхню сутність.

На підставі вивчення спеціалізованої літератури, нормативно-правової бази та практичних матеріалів [1; 5–9] за проблемою розроблено типову модель системи митного обслуговування підприємств (рис. 1).

Розроблена на рис. 1 модель відображає ключові елементи типового процесу митного обслуговування підприємств у їхній взаємодії та взаємозв'язках, що полягають у такому: володіючи необхідною ресурсною ба-

зою, суб'єкти митного обслуговування визначають його конкретні цілі та завдання, а далі, керуючись принципами митного обслуговування, реалізують технологію за допомогою інструментів згідно з митними правилами в певному митному режимі задля досягнення ефективних результатів, пов'язаних із підготовкою та здійсненням митного оформлення товарів або транспортних засобів комерційного призначення.

Для здійснення митного обслуговування його суб'єкти повинні володіти необхідною ресурсною базою. Мова йде про *інформаційні ресурси* (документи, відомості, дані про підприємство загалом, його зовнішньоекономічну діяльність у розрізі видової, товарної, географічної структур, характеристики та параметри товарів чи транспортних засобів, що переміщуватимуться через митний кордон тощо); *кадрові ресурси* (кваліфіковані працівники суб'єктів митного обслуговування, що реалізовуватимуть завдання з митного обслуговування, наприклад фахівці з митних питань, митні експерти, митні брокери, агенти з митного оформлення, митні інспектори тощо); *програмні ресурси* (спеціалізовані програмні продукти у митній сфері, які автоматизують та забезпечують реалізацію завдань з митного обслуговування, наприклад «MDOffice», «Diamond Bridge», «Інспектор» тощо); *технічні ресурси* (спеціальні технічні засоби, необхідні для виконання завдань з митного обслуговування, наприклад комп'ютерна техніка, засоби електронного цифрового підпису, запірно-пломбові пристрої, транспортна техніка, складська техніка тощо); *фінансові ресурси* (кошти, необхідні для здійснення митного обслуговування, наприклад придбання спеціалізованих програмних продуктів для митного оформлення, сплата мита та митних зборів, плата за оформлення та видачу спеціальних дозвільних документів, оплата послуг митних посередників тощо); *майнові ресурси* (спеціально облаштовані приміщення, території, майданчики для здійснення митного обслуговування, наприклад митні склади, склади тимчасового зберігання, вантажні митні комплекси, вільні митні зони, митні пости тощо).

Як видно з рис. 1 і зазначалося вище, митне обслуговування є полісуб'єктним процесом, що повинен передбачати взаємодію щонайменше двох суб'єктів, одним з яких є митні органи (державний орган доходів та зборів, регіональні митниці, митні пости). Окрім того, у процесі митного обслуговування можуть брати участь фахівці з митних питань суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, уповноважених фізичних та юридичних осіб, котрі провадять контрольовані види митної діяльності, некомерційних організацій.

Цілі митного обслуговування відрізнятимуться залежно від намірів та функцій суб'єктів митного обслуговування, проте перебуватимуть у тісному взаємозв'язку. Як правило, у першочерговому порядку цілі свого митного обслуговування визначає суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності. Вони здебільшого пов'язані з підготовкою до митного оформлення товарів чи транспортних засобів комерційного призначення. Якщо у працівників суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності немає достатнього рівня кваліфікації в митній сфері,

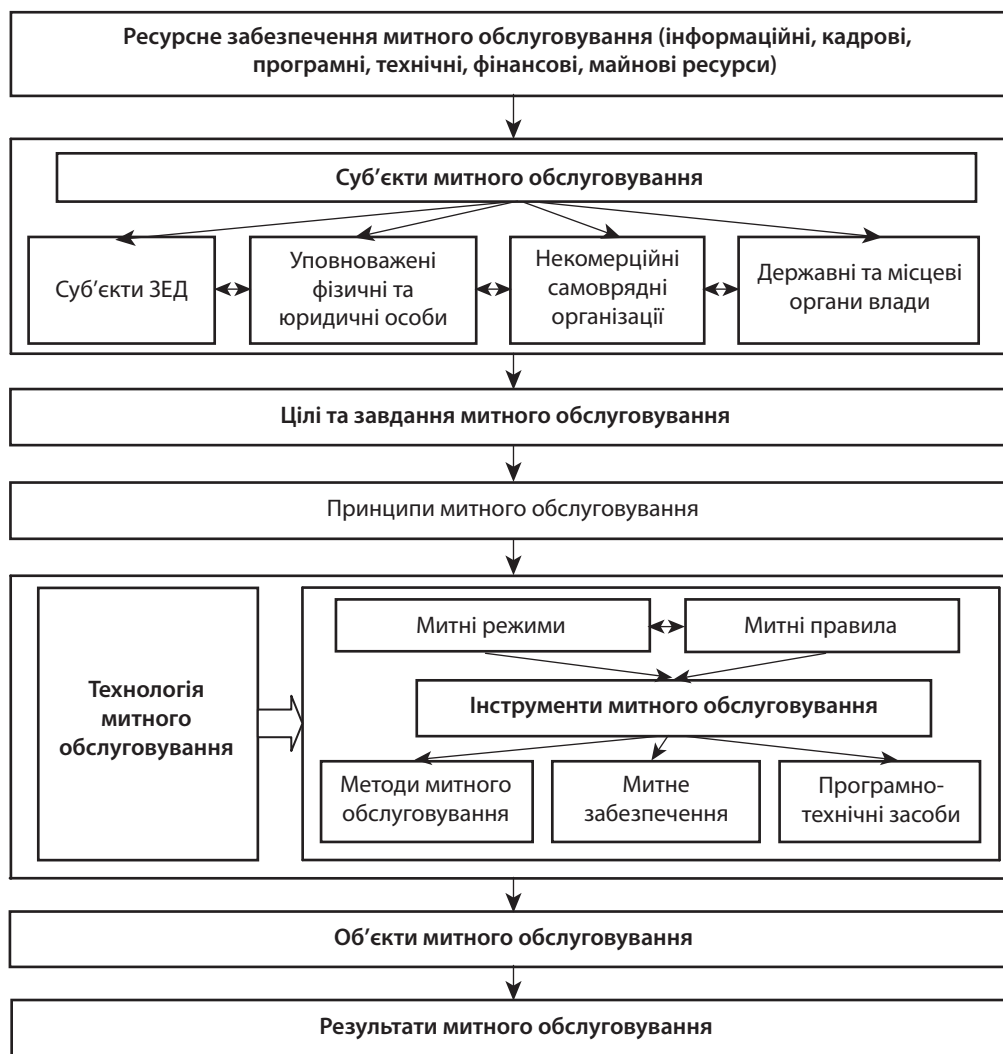

Рис. 1. Типова модель системи митного обслуговування підприємств

то завдання з підготовки до митного оформлення можуть бути передані митно-брокерським організаціям, що надалі визначатимуть цілі митного обслуговування цих організацій. Можливим є також варіант звернення за кваліфікованою консультацією до митних органів, спеціалізованих некомерційних організацій, що теж визначають відповідні цілі митного обслуговування цих установ. Звернення митного декларанта, який представляє інтереси суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності щодо митного оформлення товарів чи транспортних засобів комерційного призначення в заявленому митному режимі, до митних органів визначає цілі митного обслуговування останніх.

Як бачимо із вищезазначеного, цілі митного обслуговування є взаємопов'язаними та залежать від суб'єктів митного обслуговування, їхніх намірів і функцій. Узагальнено цілі митного обслуговування можуть стосуватись акредитації суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності в митних органах; отримання дозвільних документів для проходження митного оформлення; декларування товарів чи транспортних засобів комерційного призначення; обчислення та сплати митних платежів; визначення коду товару відповідно до УКТ ЗЕД; зберігання чи транспортування товарів під митним контр-

олем; інформування та консультування з митних питань тощо.

Надалі визначені цілі митного обслуговування суб'єктів господарювання обумовлюють завдання, тобто конкретні види робіт у цій сфері, які пов'язані з досягненням відповідних цілей та закріплюються за конкретними виконавцями. Наприклад, у межах цілі, пов'язаної із акредитацією суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності в митних органах, можуть бути встановлені завдання щодо підготовки та подання документів, необхідних для проходження акредитації чи перекредитації підприємства, перевірки відповідної документації представниками митних органів та реалізації акредитаційної процедури тощо.

Митне обслуговування підприємств повинно реалізовуватися з дотриманням певних принципів, тобто базових положень, що визначатимуть та регламентуватимуть порядок, характеристики та особливості здійснення цього процесу. Слід зазначити, що митне обслуговування є регульованим нормативно-правовою базою процесом. При цьому, у Митному кодексі України ідентифіковано перелік принципів державної митної справи, до яких зараховано такі принципи, як [6]: ви-

ключної юрисдикції України на її митній території; виключних повноважень органів доходів і зборів України щодо здійснення державної митної справи; законності та презумпції невинності; єдиного порядку переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України; спрощення законної торгівлі; визнання рівності та правомірності інтересів усіх суб'єктів господарювання незалежно від форм власності; додержання прав та охоронюваних законом інтересів осіб; заохочення доброчесності, гласності та прозорості, відповідальності всіх учасників митних відносин. Митне обслуговування підприємств може реалізовуватися різними суб'єктами, а тому переліки принципів для кожного із суб'єктів певною мірою відрізнятимуться.

На підставі врахування вищезазначених принципів державної митної справи, а також специфіки митного обслуговування підприємств сформовано перелік тих принципів митного обслуговування, котрі повинні бути спільними для всіх суб'єктів митного обслуговування задля ефективного досягнення цілей кожного з них. Зокрема, до цього переліку увійшли такі принципи, як:

- ✦ *законність* (передбачає дотримання чинних нормативно-правових положень при здійсненні митного обслуговування);
- ✦ *прозорість* (процедури, що реалізуються під час митного обслуговування, повинні бути відкритими для усіх зацікавлених осіб та не приховувати жодних заборонених законодавством дій);
- ✦ *вчасність* (дії щодо митного обслуговування повинні реалізовуватись оперативно та своєчасно відповідно до визначених органами влади термінів);
- ✦ *адекватність* (процедури в межах митного обслуговування повинні здійснюватися відповідно до заявленої мети переміщення товарів через митний кордон країни в установленому митному режимі);
- ✦ *цілеспрямованість* (дії з митного обслуговування повинні відповідати встановленим цілям кожного з його суб'єктів відповідно до їхніх функцій);
- ✦ *ефективність* (дії щодо митного обслуговування мають реалізовуватися безпомилково та мають спрямовуватися на досягнення запланованих результатів у цій сфері);
- ✦ *гармонізованість* (процедури в межах митного обслуговування повинні здійснюватися відповідно до чинних міжнародних стандартів, норм і вимог у цій сфері);
- ✦ *автоматизованість* (процедури в межах митного обслуговування, котрі можуть реалізовуватися в електронному форматі, мають бути максимально автоматизованими задля забезпечення оперативності та зручності їхнього здійснення);
- ✦ *спрощеність* (процедури в межах митного обслуговування, котрі можуть бути спрощеними, мають бути нескладними, необтяжливими та доведеними до полегшеного формату здійснення);

- ✦ *оптимальність* (дії з митного обслуговування повинні реалізовуватися з використанням оптимальних методик і методів);
- ✦ *прогресивність* (процедури в межах митного обслуговування повинні здійснюватися з використанням новітнього сучасного програмно-технічного забезпечення);
- ✦ *рівноправність* (митне обслуговування повинно здійснюватись однаково, недискримінаційно, без порушення прав усіх його учасників);
- ✦ *взаємодія* (митне обслуговування повинно ґрунтуватися на активній співпраці його учасників, що сприятиме досягненню цілей кожного суб'єкта);
- ✦ *професійність* (дії з митного обслуговування повинні реалізовуватися кваліфіковано та професійно задля досягнення ефективних результатів у цій сфері).

Керуючись принципами митного обслуговування, його суб'єкти реалізують технологію митного обслуговування, яка визначається встановленими цілями та завданнями кожним із них. Слід зазначити, що, як і цілі та завдання, так і технології митного обслуговування відрізнятимуться для різних суб'єктів. При цьому, спільним правилом для усіх суб'єктів при формуванні технології митного обслуговування є виокремлення послідовності його етапів із деталізованим обґрунтуванням поопераційної структури та ресурсного забезпечення кожного із етапів.

При реалізації технології митного обслуговування кожен його суб'єкт повинен орієнтуватися та дотримуватися правових норм, які встановлені в межах заявленого митного режиму та визначають митну процедуру при переміщенні товарів через митний кордон країни, і митних правил, визначених законодавством щодо порядку митного обслуговування. Керуючись нормами митного режиму та відповідними митними правилами, для здійснення митного обслуговування його суб'єкти обирають та застосовують відповідні інструменти. До таких інструментів можна віднести: методи митного обслуговування, митне забезпечення та спеціалізовані програмно-технічні засоби.

Щодо методів митного обслуговування, то вони визначатимуться цілями, завданнями та технологією митного обслуговування в заявленому митному режимі. Йдеться, наприклад, про методи визначення митної вартості товарів, нарахування мита, декларування, гарантійного забезпечення митних платежів, класифікації товарів, зберігання товарів під митним контролем тощо.

Стосовно митного забезпечення, то в Митному кодексу України [6] наводиться його визначення, до якого віднесено одноразові номерні запірно-пломбові пристрої, печатки, штампи, голографічні мітки, засоби електронного цифрового підпису та інші засоби ідентифікації, що використовуються органами доходів і зборів при митному обслуговуванні підприємств.

Програмно-технічні засоби включають спеціалізовані програмні продукти митного профілю, які автоматизують та забезпечують реалізацію завдань з митно-

го обслуговування (наприклад, «MDOffice», «Diamond Bridge», «Інспектор» тощо), а також комп'ютерну, транспортну, складську та іншу техніку, необхідну для здійснення митного обслуговування.

Усі дії та процедури митного обслуговування спрямовані на його об'єкт, котрим виступають підприємства – суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності та, зокрема, їхні товари чи транспортні засоби, що переміщуються через митний кордон країни.

Митне обслуговування спрямоване на досягнення певних результатів, котрі логічно відрізнятимуться для різних суб'єктів такого обслуговування. Для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності результатом митного самообслуговування є підготовка та подальше проходження митного оформлення їхніх товарів чи транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон країни. Своєю чергою, митні посередники зацікавлені в наданні якісних митних послуг та одержанні винагороди. Діяльність некомерційних організацій щодо митного обслуговування спрямована на сприяння підготовці та проходженню митного оформлення суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності. Митні органи зацікавлені в якісному виконанні покладених на них функцій та забезпеченні правомірності переміщення товарів чи транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон країни.

ВИСНОВКИ

Система митного обслуговування підприємств є сукупністю структурних взаємопов'язаних елементів, котрі органічно взаємодіють за визначеною послідовністю в контексті забезпечення ефективної підготовки та митного оформлення товарів чи транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон країни. На підставі огляду теоретичної, практичної та нормативно-правової баз за досліджуваною проблемою ідентифіковано склад елементів системи митного обслуговування підприємств, до яких зараховано ресурсне забезпечення суб'єктів митного обслуговування, цілі та завдання, принципи та технологію митного обслуговування, митні режими та митні правила, інструменти митного обслуговування (методи митного обслуговування, митне забезпечення, програмно-технічні засоби), об'єкти та результати митного обслуговування. Ефективне функціонування системи митного обслуговування підприємств на засадах результативної взаємодії всіх його суб'єктів із дотриманням визначених принципів дасть змогу вирішити існуючі проблеми в цій сфері та перейти на якісно новий рівень розвитку. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. (зі змінами та доповненнями). URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011
2. Проект Світового банку «Doing Business». URL: <http://www.doingbusiness.org/>

3. Індекс ефективності логістики Світового банку (Logistics Performance Index). URL: <https://lpi.worldbank.org/>

4. Індекс сприяння торгівлі Світового економічного форуму (Global Enabling Trade Index). URL: <http://reports.weforum.org/global-enabling-trade-report-2016/>

5. Офіційний сайт Державної фіскальної служби України. URL: <http://sfs.gov.ua/>

6. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>

7. Аналітичний звіт за результатами другої хвилі опитування українських експортерів та імпортерів «Спрощення процедур торгівлі в Україні: оцінки та очікування бізнесу 2016/2017 рр.». URL: http://www.ier.com.ua/files/Projects/Projects_2014/Trade_Facilitation_dialogue/Survey/Trade_facilitation_in_Ukraine_2016_2017_report.pdf

8. Концептуалізація оцінювання митних процедур в умовах активізації зовнішньоекономічної діяльності: монографія/ за заг. ред. І. Г. Бережнюка. Хмельницький: ПП. Мельник А. А., 2015. 196 с.

9. Кузьмін О. Є., Тодошук А. В., Мельник О. Г. Реформування митної політики України в умовах європейської інтеграції. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 11. С. 53–60.

REFERENCES

"Analitychnyi zvit za rezultatamy drugoi khvyli opytuvania ukraïnskykh eksporteriv ta importeriv «Sproshchennia protsedur torhivli v Ukraini: otsinky ta ochikuvannia biznesu 2016/2017 rr.» [An analytical report on the results of the second wave of the survey of Ukrainian exporters and importers, "Simplification of Trade Procedures in Ukraine: Business Estimates and Expectations 2016/2017"]. http://www.ier.com.ua/files/Projects/Projects_2014/Trade_Facilitation_dialogue/Survey/Trade_facilitation_in_Ukraine_2016_2017_report.pdf

"Indeks efektyvnosti lohistyky Svitovoho banku (Logistics Performance Index)" [The Logistics Performance Index of the World Bank's]. <https://lpi.worldbank.org/>

"Indeks spriyannia torhivli Svitovoho ekonomichnoho forumu (Global Enabling Trade Index)" [The Global Enabling Trade Index]. <http://reports.weforum.org/global-enabling-trade-report-2016/>

Kontseptualizatsiia otsiniuvannia mytnykh protsedur v umovakh aktyvizatsii zovnishnoekonomichnoi diialnosti [Conceptualization of evaluation of customs procedures in the conditions of activation of foreign economic activity]. Khmelnytskyi: PP Melnyk A. A., 2015.

Kuzmin, O. Ye., Todoshchuk, A. V., and Melnyk, O. H. "Reformuvannia mytnoi polityky Ukrainy v umovakh yevropeiskoi inte-hratsii" [Reform of the customs policy of Ukraine in the conditions of European integration]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 11 (2016): 53-60.

[Legal Act of Ukraine] (2012). <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>

[Legal Act of Ukraine] (2014). http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011

Ofitsiynyi sait Derzhavnoi fiskalnoi sluzhby Ukrainy. <http://sfs.gov.ua/>

"Proekt Svitovoho banku «Doing Business»" [The World Bank's Doing Business project]. <http://www.doingbusiness.org/>